

Instytut Pamięci Narodowej - Gdańsk

<https://gdansk.ipn.gov.pl/pl2/aktualnosci/195426,Powstanie-Wielkopolskie-w-pigułce.html>
19.05.2024, 09:16

Powstanie Wielkopolskie w pigułce

Prezentujemy serię fascynujących opowieści przybliżających kulisy przygotowań do Powstania Wielkopolskiego, a także prezentujących najważniejsze epizody batalii o przyłączenie Wielkopolski do odradzającej się Rzeczypospolitej.

prof. dr hab. Przemysław Matusik „Praca organiczna pod niemieckim zaborem”

Jakie formy przybierała „praca organiczna” w Wielkopolsce? Dlaczego zmagania się Polaków z Niemcami w XIX wieku były tak trudne? Jaka była rola Kościoła rzymskokatolickiego w obronie polskości? Kim był ks. Piotr Wawrzyniak i jaką rolę odegrał w budowaniu niezależności finansowej polskiej społeczności Wielkopolski? Jak Niemcy reagowali na przejawy samoorganizacji Polaków? Kim byli „śpiący rycerze”?

Na te i inne pytania odpowiada prof. dr hab. Przemysław Matusik, prodziekan Wydziału Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, wytrawny badacz dziejów XIX-wiecznej Europy, autor imponujących swoim rozmachem czterech tomów „Historii Poznania”. W swoim wystąpieniu w skondensowanej formie przedstawił wielkopolską drogę do budowania silnego poczucia samoświadomości narodowej Polaków mieszkających pod zaborem niemieckim, cechującą się nie tyle walką zbrojną co raczej aktywnością na niwie kulturalnej, gospodarczej i społecznej.

dr Adam Pleskaczyński „Zanim wybuchło...”

Jakie było znaczenie wybuchu rewolucji listopadowej w Niemczech w 1918 roku w kontekście dążeń niepodległościowych Polaków w zaborze pruskim? Kto dążył do zbrojnego powstania w Wielkopolsce, a kto zamierzał doprowadzić do przyłączenia ziem zaboru pruskiego do Polski drogą pokojowych negocjacji? W jaki sposób sformowano w listopadzie i grudniu 1918 roku polskie oddziały zbrojne, które stały się podstawą ruchu powstańczego? Jakie znaczenie miał przyjazd Ignacego Paderewskiego do Poznania 26 grudnia 1918 roku?

Na te i inne pytania w swoim wykładzie odpowiada dr Adam Pleskaczyński z Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN w Poznaniu. W listopadzie i grudniu 1918 roku sytuacja na ziemiach zaboru pruskiego, a zwłaszcza w Wielkopolsce była bardzo dynamiczna. Rozpad monarchii Hohenzollernów i wybuch rewolucji listopadowej w Niemczech uaktywnił działania niepodległościowe w prowincji poznańskiej. Polacy przejmowali władzę administracyjną, ale również tworzyły się zakonspirowane grupy gotowe wywołać powstanie. Niemcy przystąpili do organizowania formacji wojskowych, które miały zapanować nad polskim żywiołem. Przełomowym wydarzeniem dla rozwoju wypadków stał

się przyjazd do Poznania Ignacego Jana Paderewskiego.

dr Adam Pleskaczyński „Naczelna Rada Ludowa”

Czym była Naczelna Rada Ludowa? Jakie były cele przywódców Naczelnej Rady Ludowej? Dlaczego w grudniu 1918 roku zwołano w Poznaniu Polski Sejm Dzielnicowy? Jaki był stosunek członków Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej do Powstania Wielkopolskiego?

Na te i inne pytania w swoim wykładzie odpowiada dr Adam Pleskaczyński z Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN w Poznaniu. Naczelna Rada Ludowa, która powstała w Poznaniu w listopadzie 1918 roku zmierzała do przejęcia władzy na obszarze zaboru pruskiego i Górnego Śląska oraz doprowadzenia do przyłączenia tych ziem do odrodzonej Rzeczypospolitej. Jej działacze zasadniczo przeciwstawiali się wybuchowi zbrojnego powstania, uzależniając taką ewentualność od pomocy czynników zewnętrznych. Wybuch Powstania Wielkopolskiego był całkowitym zaskoczeniem dla przywódców Naczelnej Rady Ludowej. Początkowo podejmowali działania zmierzające do wygaszenia walk, ale dynamiczny rozwój sytuacji wymusił zmianę stanowiska i Naczelna Rada Ludowa przejęła cywilną i wojskową kontrolę nad wyzwolonymi obszarami Wielkopolski.

dr Piotr Grzelczak „Ignacy Jan Paderewski”

Jaką drogę musiał pokonać zdolny młodzieniec z Kuryłówki na Podolu, aby zyskać status pianisty-wirtuoza szturmem zdobywającego największe i najznamienitsze sale koncertowe świata? Kiedy Ignacy Jan Paderewski – artysta, stał się charyzmatycznym politykiem zaangażowanym na rzecz sprawy polskiej? W jakich okolicznościach zapadła decyzja o jego powrocie do kraju w grudniu 1918 r., i skąd Poznań na trasie jego podróży z portu w Gdańsku do Warszawy? W jaki sposób Paderewski przyczynił się do wybuchu powstania wielkopolskiego?

Na te i szereg innych pytań odpowiada dr Piotr Grzelczak z Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN w Poznaniu. Wyjątkowo silna polityczna pozycja, którą Paderewski zdobył sobie w dobie Wielkiej Wojny za oceanem, sprawiła, że w grudniu 1918 roku wrócił do Europy. Tutaj, po rozmowach z ministrem spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii lordem Arthurem Balfourem, a także w porozumieniu z Romanem Dmowskim oraz generałem Józefem Hallerem, podjął decyzję o podróży drogą morską do Polski. Już sam wybór portu docelowego oraz trasy przejazdu przez kraj był wielce symboliczny, gdyż marszruta wiodła przez Gdańsk, do którego niepodległa Rzeczpospolita rościła sobie uzasadnione pretensje, a także przez Poznań. Do tego ostatniego przybył wieczorem 26 grudnia 1918 roku, uruchamiając tylko pozornie uśpione siły, które doprowadziły nazajutrz do wybuchu powstania wielkopolskiego.

dr Marek Rezler „Powstańcze walki”

Dlaczego Wielkopolska nie od razu weszła w skład odradzającej się Rzeczypospolitej? Jakże załączki polskiej władzy funkcjonowały w tym regionie na przełomie listopada i grudnia 1918 roku? Na czym polegał spór dotyczący wyboru optymalnej drogi do odzyskania niepodległości? Co spowodowało, że zwyciężyła ścieżka zbrojnego wystąpienia przeciw zaborcy? Jakże były najważniejsze etapy walk w trakcie powstania wielkopolskiego? W jaki sposób wybrano dowódcę powstania?

Na te i inne pytania odpowiada dr Marek Rezler, badacz dziejów XX-wiecznej Wielkopolski, autor wielu publikacji poświęconych Powstaniu Wielkopolskiemu.

W swoim wystąpieniu przedstawił zarówno meandry rozterek Wielkopolan co do wyboru najlepszej drogi prowadzącej do pozbycia się zaborców, jak i kluczowe etapy walk, których ostatecznym skutkiem było przejęcie przez Polaków kontroli nad prawie całym obszarem Wielkopolski. Przypomniał też sylwetkę Stanisława Taczaka, pierwszego dowódcy powstania.

prof. dr hab. Przemysław Hauser „Niemcy wobec aspiracji niepodległościowych Wielkopolan”

Czy Niemcy spodziewali się wybuchu powstania wielkopolskiego? Jakże było nastawienie przedstawicieli różnych partii politycznych w niemieckim parlamencie wobec polskich dążeń niepodległościowych? Czego dotyczyły wystąpienia polskich posłów do Reichstagu? W jaki sposób Niemcy reagowali na polskie postulaty dotyczące terenów Wielkopolski, Śląska i Pomorza? Jakże znaczenie miały Rady Robotników i Żołnierzy O czym w Poznaniu rozmawiał wysłany z Berlina Hellmut von Gerlach?

Na te i inne pytania odpowiada prof. Przemysław Hauser, wybitny znawca stosunków polsko-niemieckich, wieloletni wykładowca na Wydziale Historii UAM, autor licznych publikacji w tym książki „Niemcy wobec sprawy polskiej. Październik 1918–czerwiec 1919”, Poznań 1984.

Prof. Przemysław Hauser w swoim wystąpieniu przybliży różnorakie postawy niemieckich polityków wobec postulatów zgłaszanych przez Polaków, ukazując przy tym jak bardzo wewnętrzne zamieszanie społeczno-polityczne, które zapanowało nad Szwecją po 11 listopada 1918 roku, wpłynęło na brak zdecydowanych działań podejmowanych przeciwko Polakom z Prowinz Posen. Ten brak jednoznacznego stanowiska wynikał też z obaw o zakłócenie regularnych dostaw żywności dostarczanej z Wielkopolski do wielu zakątków Niemiec, co mogłoby zaowocować wzrostem społecznego radykalizmu.

prof. dr hab. Tomasz Schramm „Francja i Wielka Brytania wobec sprawy polskiej w trakcie i tuż po zakończeniu I wojny światowej”

W jaki sposób mocarstwa zachodnie traktowały sprawę polską w początkach XX wieku? Co w tym względzie zmieniła I wojna światowa? Dlaczego stanowiska Francji i Wielkiej Brytanii

wobec sprawy polskiej różniły się od siebie Które środowisko polityczne władze Francji traktowały w 1918 roku jako reprezentanta „polskich interesów narodowych” Jaki był stosunek zwycięskich mocarstw do tzw. faktów dokonanych na Wschodzie Co rządy tych państw wiedziały o sytuacji w Poznaniu Jaki cel miała misja pułkownika Harry`ego Wade`a

Te i wiele innych wątków porusza w swoim wystąpieniu prof. dr hab. Tomasz Schramm, wybitny znawca relacji polsko-francuskich w XX wieku, wykładowca na Wydziale Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (a także na uniwersytetach w Paryżu i w Strasbourgu), wieloletni konsul honorowy Francji w Poznaniu. Autor licznych publikacji naukowych w tym m.in.: „Historia powszechna. Wiek XX”, Poznań 1999; „Francuskie misje wojskowe w państwach Europy Środkowej 1919-1938”, Poznań 1987; „Poczet rektorów Almae Matris Posnaniensis”, Poznań 2016.

Profesor Tomasz Schramm w swoim wystąpieniu wpisał sprawę Powstania Wielkopolskiego w bardzo szeroki kontekst międzynarodowy, przypominając cele jakie stawiały sobie poszczególne mocarstwa biorące udział w I wojnie światowej. Zwracając uwagę na liczne przejawy powojennego chaosu w Europie w interesujący sposób wykazał, jak bardzo stosunek wielkich mocarstw "do sprawy polskiej", a w ślad za tym i wielkopolskiej, był wypadkową ich stosunku do Niemiec i Rosji.

prof. dr hab. Janusz Karwat „Społeczeństwo wobec powstania”

Jak liczne były szeregi powstańcze Które grupy społeczne były w największym stopniu zaangażowane w działania na rzecz Polski Czy Powstanie Wielkopolskie możemy nazwać powstaniem ludowym Jaką rolę w budowaniu Armii Wielkopolskiej odegrali oficerowie przybyli z ziem dawnego zaboru rosyjskiego Na czym polegała ważna rola kobiet w powstańczym wysiłku

Na te i inne pytania odpowiada prof. Janusz Karwat, wybitny znawca powstania wielkopolskiego i innych zrywów niepodległościowych w XX wieku, historyk związany z Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, autor licznych publikacji w tym książki „Wspomnienia z Powstania Wielkopolskiego”, Poznań 2007.

Prof. Janusz Karwat w swoim wystąpieniu przybliżył strukturę społeczną ówczesnej Wielkopolski w kontekście ról, jakie odegrały poszczególne grupy w działaniach na rzecz przynależności regionu do odradzającego się państwa polskiego. Co szczególnie godne podkreślenia, w działania powstańcze zaangażowani byli przedstawiciele różnych środowisk, działający w duchu „solidaryzmu narodowego”, zahartowanego w trakcie trwających od wielu dekad zmagania z germanizacyjną polityką Cesarstwa Niemieckiego.

prof. dr hab. Przemysław Hauser „Niemieckie reakcje na wybuch powstania”

Dlaczego Niemcom nie udało się odbić terenów zajętych przez powstańców wielkopolskich Czy był Grenzschutz Kto porównywał Irlandię do Wielkopolski Co oznaczało przeniesienie

Wielkiej Kwatery Głównej Armii Cesarstwa Niemieckiego do Kołobrzegu Jaki był stosunek Niemców do prób narzucania im przez państwa zwycięskiej Ententy rozwiązań dotyczących Wielkopolski

Na powyższe pytania odpowiedź znaleźć można w wykładzie prof. dr. hab. Przemysława Hausera, wybitnego znawcy stosunków polsko-niemieckich, wieloletniego wykładowcy na Wydziale Historii UAM, autora licznych publikacji w tym książki „Niemcy wobec sprawy polskiej. Październik 1918–czerwiec 1919”, Poznań 1984.

Prof. Przemysław Hauser w swoim wystąpieniu opisał napięcie panujące pomiędzy chcącymi odzyskać „zbuntowaną prowincję” Niemcami, a państwami Ententy, niechętnymi niemieckim planom na Wschodzie. W drobiazgowy, a przy tym przejrzysty sposób przybliżył też dylematy przed którymi stanęły pokonane Niemcy w kontekście gróźb formułowanych przez dowódcę wojsk alianckich marszałka Ferdinanda Focha. Całość wykładu pozwala lepiej zrozumieć w jak dużym stopniu ostateczny sukces powstania wielkopolskiego zawdzięczamy korzystnej sytuacji geopolitycznej.

prof. dr hab. Tomasz Schramm „Reakcje Francji i Wielkiej Brytanii na powstanie”

Czy Francja i Wielka Brytania miały wspólne stanowisko wobec Powstania Wielkopolskiego Czym Georges Clemenceau groził Niemcom w wystąpieniu na forum Rady Dziesięciu Jaki wpływ na utrzymanie zdobyczy powstańczych miały obrady konferencji pokojowej w Paryżu W jaki sposób Niemcy reagowali na brytyjskie i francuskie pomysły dotyczące wschodnich rubieży ich państwa Dlaczego marszałka Ferdinanda Focha bardzo niepokoiła sytuacja Polski na początku 1919 roku

Te i wiele innych wątków porusza w swoim wystąpieniu prof. dr hab. Tomasz Schramm, wybitny znawca relacji polsko-francuskich w XX wieku, wykładowca na Wydziale Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (a także na uniwersytetach w Paryżu i w Strasbourgu), wieloletni konsul honorowy Francji w Poznaniu. Autor licznych publikacji naukowych w tym m.in.: „Historia powszechna. Wiek XX”, Poznań 1999; „Francuskie misje wojskowe w państwach Europy Środkowej 1919-1938”; Poznań 1987; „Poczet rektorów Almae Matris Posnaniensis”, Poznań 2016.

Prof. Tomasz Schramm swoje wystąpienie rozpoczął od zarysowania różnic, ale też i punktów wspólnych we francuskim i brytyjskim podejściu do zrywu polskich mieszkańców Wielkopolski. Przypomniał ponadto, jak Niemcy reagowali na alianckie próby „mieszania się w ich wewnętrzne sprawy”. W tym miejscu należy nadmienić, że Berlin traktował powstańców przede wszystkim jako zbuntowanych poddanych. Prof. Schramm, nie negując znaczenia dla utrzymania zdobyczy powstańczych zapisów dokumentu podpisanego w Trewirze 16 lutego 1919 roku, wskazał jednocześnie na źródła takiej właśnie, korzystnej dla Polaków, postawy zwycięskich aliantów. Można je odnaleźć przede wszystkim w trakcie obrad Rady Dziesięciu w czasie konferencji pokojowej w Paryżu.

prof. dr hab. Janusz Karwat „Rozejm w Trewirze”

Co tak naprawdę stało się 11 listopada 1918 roku? Co łączyło Rethondes z Trewirem? Jakie były plany Niemców wobec Powstania Wielkopolskiego? W jakich okolicznościach byli zmuszeni do ich zmiany? Czy dokument podpisany 16 lutego 1919 roku kończył sprawę przynależności państwowej Wielkopolski?

Na te i inne pytania odpowiada prof. Janusz Karwat, wybitny znawca Powstania Wielkopolskiego i innych zrywów niepodległościowych w XX wieku, historyk związany z Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, autor licznych publikacji w tym książki „Wspomnienia z Powstania Wielkopolskiego”, Poznań 2007.

Prof. Janusz Karwat w swoim wystąpieniu przybliżył kolejne etapy budowy nowego ładu w Europie Środkowo-Wschodniej po rozpadzie Austro-Węgier i klęsce Niemiec. Na tym tle zarysował polskie aspiracje do części terenów dawnego Cesarstwa Niemieckiego oraz międzynarodowy kontekst, który pozwolił na ich realizację. W sposób szczególny podkreślił przy tym znaczenie spotkania w Trewirze 16 lutego 1919 r. delegacji niemieckiej z przedstawicielami zwycięskiej Ententy. Jego znaczenie dla strony polskiej było wręcz trudne do przecenienia. Dzięki zdecydowanej postawie marszałka Ferdinanda Focha udało się powstrzymać przygotowywaną niemiecką ofensywę mającą na celu zdławienie „zbuntowanej prowincji” jaką w oczach Niemców była Wielkopolska.

dr Adam Pleskaczyński „Wielkopolanie dla Rzeczypospolitej”

W jakich okolicznościach powstała Armia Wielkopolska Kim byli „importowani” oficerowie Dlaczego w marcu 1919 roku wysłano oddziały wielkopolskie do Małopolski Wschodniej Jakiego było znaczenie formacji wielkopolskich w wojnie polsko-bolszewickiej

Na te i inne pytania w swoim wykładzie odpowiada dr Adam Pleskaczyński z Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN w Poznaniu.

Armia Wielkopolska powstała w połowie stycznia 1919 roku z inicjatywy gen. Józefa Dowbor-Muśnickiego na bazie oddziałów powstańczych i w wyniku ogłoszonego poboru w wyzwolonej od Niemców części Wielkopolski. W ciągu kilku miesięcy polskim władzom wojskowym i cywilnym, przy wsparciu wielkopolskiego społeczeństwa, udało się zorganizować stutysięczną, nowoczesną i świetnie wyposażoną armię, która miała zabezpieczyć opanowane przez powstańców wielkopolskich obszary byłego zaboru pruskiego. Oddziały wielkopolskie wzięły również udział w walkach z Ukraińcami o Małopolskę Wschodnią, w zajęciu obszarów Wielkopolski i Pomorza przyznanych Polsce na mocy decyzji traktatu wersalskiego oraz przede wszystkim w wojnie polsko-bolszewickiej 1919-1921.

dr Piotr Grzelczak „Pamięć”

W jaki sposób świętowano kolejne rocznice Powstania Wielkopolskiego Dlaczego pamięć o „grudniowej wiktorii”, mimo wysokiej rangi obchodów jej pierwszych rocznic, nie stała się trwałym elementem ogólnopolskiej pamięci historycznej W jakich okolicznościach narodziła się idea budowy Pomnika Wolności w Poznaniu i dlaczego ów monument nigdy nie powstał Na czyją nutę śpiewamy „Marsylianę Wielkopolską” Jaki los spotkał powstańców wielkopolskich po wybuchu II wojny światowej Na jakich filarach opierała się polityka historyczna komunistycznych władz PRL wobec powstańczej tradycji Na czym polega fenomen odrodzenia pamięci Powstania Wielkopolskiego w wolnej Polsce

Na te i szereg innych pytań odpowiada dr Piotr Grzelczak z Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN w Poznaniu.

„Rocznica 27 grudnia, rocznica powstania Wielkopolski przeciwko Niemcom, żyć będzie w pamięci narodu po wieki” – wieszczono z przekonaniem na łamach „Kurieria Poznańskiego” w grudniu 1919 roku. Niełatwa historia XX wieku sprawiła, że realizacja owego słusznego postulatu okazała się wyzwaniem wysoce skomplikowanym.

dr Zdzisław Kościański „Duchowieństwo w powstaniu”

Dlaczego duchowni odgrywali w Wielkopolsce na początku XX wieku tak dużą rolę społeczną? Kim byli księża zaangażowani w Powstanie Wielkopolskie? Który z Polaków korespondował z Ferdynandem Fochem? Czym był Tajny Komitet Obywatelski?

Odpowiedź na te i wiele innych pytań znaleźć można w wystąpieniu badającego od wielu dekad dzieje Powstania Wielkopolskiego dr. Zdzisława Kościańskiego. Przekonuje on, że fundamentem udanego zrywu Wielkopolan na przełomie 1918 i 1919 roku były, poza sprzyjającą sytuacją międzynarodową, wypracowane w poprzednich dekadach różne formy współpracy społecznej, w których niezwykle istotną rolę odgrywali duchowni. Byli oni bowiem częstokroć swego rodzaju liderami opinii w środowiskach lokalnych, i to właśnie wokół nich skupiali się Polacy marzący o polskich rządach w Wielkopolsce.

dr Zdzisław Kościański „Kobiety w powstaniu”

Jaką rolę odegrały kobiety w podtrzymywaniu polskości w zaborze niemieckim? Jak liczne było grono sanitariuszek w Powstaniu Wielkopolskim? Która z kobiet otrzymała Krzyż Walecznych? W jaki sposób kobiety uczestniczyły w Powstaniu Wielkopolskim? Kto i dlaczego ustanowił odznaczenie Wielkopolska Matkom Poległych?

Na te i wiele innych pytań odpowiada w swym wystąpieniu dr Zdzisław Kościański, od wielu dekad badający różne aspekty Powstania Wielkopolskiego. Analizując dotychczasowe

opracowania naukowe poświęcone czynowi powstańczemu trudno oprzeć się wrażeniu, że w dotychczasowej historiografii w sposób niewystarczający opisywano niezwykle ważną rolę, jaką odegrały kobiety, zarówno w fazie przygotowań do powstania jak i po jego wybuchu.